

Hónapló

Dalos György

Magányos tettesek

Berlin, 2024. július 15.

A múltkoriban (*Mozgó Világ*, 2024 június) rácsodálkoztam a 71 éves Juraj Cintula kudarcos íróra, aki május közepén a dél-szlovákiai Nyitrabánya főterén életveszélyesen megsebesítette Robert Fico kormányfőt. Megpróbáltam felfejteni az okokat, amelyek egy ilyen élemedett korú embert arra vezethetnek, hogy hajlandó legyen hátralévő esztendeit főbenjáró bűnösként börtönben elszenvedni. A Donald Trump elleni merényletkísérlet elkövetője, Thomas Matthews Crooks ennél is nagyobb rejtély elé állította képzelőerőmet. Milyen belső indítékok irányíthatták ennek a húszéves fiatalembernek a kezét, amikor az ünnepi színpadhoz közeli háztetőn hasalva ötször egymás után meghúzta, majd elengedte az A15-ös félautomata, céltávcsöves puská fogantyúját? Ahogyan a szlovák biztonsági szervek nem találtak politikai szálakat Cintula akciója mögött, úgy az FBI is kizárta, hogy a Trump elleni támadás valamely összeesküvés része lett volna. Magányos tettesekről van tehát szó, akik egyedül szervezték meg az általuk elgondolt merényletet, és számot vetettek azzal, hogy a vakmerő cselekedet akár az életükbe is kerülhet. Pontosan ez történt Crooksszal, akivel alig egy perccel az általa leadott lövéssorozat után a biztonsági erők sortüze végzett.

88

Az amerikai médiában elterjedt fotóról gyerekarc néz ránk, szemüveges, pat-tanásos, vörös hajú, vékonydongájú fiú, nyitott szájában fogszabályozóval. Rövid életpályájáról érdemlegesen alig lehet valamit megtudni. Szüleivel együtt, akik mindmáig elzárkóznak a nyilvánosság elől, Bethel Parkban lakott, a Pittsburgh vonzaskörzetéhez tartozó, háromezer lakosú földszintes kisvárosban. Az ottani középiskolában jó eredménnyel érettségizett, és a matematika tantárgyban elért teljesítményéért 500 dollár pénzjutalomban részesült. Mindazonáltal nem a továbbtanulás mellett döntött, hanem munkát vállalt: egy idősotthon konyháján dolgozott diéta-tanácsadóként – hogy erre hol és kik képezték ki, nem tudni. Egyébiránt volt iskolatársainak elbeszélése szerint Thomas magának való, hallgatag fiú volt, egyik klikkhez sem tartozott, s gyakran lett különféle ugratások, szekálások célpontja, amiben különösképpen is része lehetett: az órákon gyakran vadászruhában jelent meg, és a maszkot a Covid lecsengése után is viselte. Politikailag nehezen volt besorolható: egyfelől neve szerepelt a Köztársaság Párt (tehát Trump pártjának) választói névjegyzékében, másfelől viszont 15 dollár összegű adománnyal támogatta a helyi Demokrata Pártot.

Némi rosszmájúsággal azt is állíthatnánk, hogy az Egyesült Államok története a politikai merényletek története volt. Tény, hogy az eddigi negyvenöt

elnökből huszonkettőt próbáltak ellenségei erőszakkal eltüntetni az élők sorából, némelyiket többször is. És bár a merénylőknek mindössze négy elnököt sikerült megölniük, és hármat súlyosan vagy könnyebben megsebesíteniük, az elnökgyilkosságok több esetben történelmi mérföldkőnek bizonyultak. Ilyen volt az Abraham Lincoln elnök elleni merénylet, egyike a keveseknek, amelyek mögött szervezett összeesküvés állt, és amely szó szerint színpadias körülmények között zajlott: 1864 áprilisában, Lincoln a Ford színház földszinti első páholyából nézte az *Amerikai unokatestvérünk* című vígjátékot, ott lőtte agyon John Booth, a fiatal színész, hogy azután a színpadra szökellve jelentse be a közönségnek: „Így jár minden zsarnok!” A pátoszon némileg rontott az a körülmény, hogy az egyébként a rendőrség által nem sokkal később lelőtt Booth a rabszolgaspárti Dél híveként cselekedett, valamint hogy a hatóságok a körülményeket sohasem derítették fel, s ezzel egy rossz hagyománynak vetették meg az alapját. Száz évvel később az ugyancsak konspirációs háttérű és máig tisztázatlan Kennedy-gyilkosság vetett fel hasonló kételyeket mind a gaztett tervezői, mind a nyomozás vonatkozásában. Ehhez képest az elnökök testi épsége elleni merényletek zöme átlátható, bizonyíthatóan személyes kezdeményezés volt igen különböző, de hihető okokból. Az elkövetők között akadtak anarchisták, sértődött riválisok, munkanélküliek, háttérbe szorított kisebbségek – olaszok, Puerto Ricó-iak, lengyelek – képviselői s végül pszichésen sérült emberek.

Hogy hová soroljuk vagy sorolják majd a jövő történései Thomas Matthews Crookst, nem tudhatjuk. Ő maga se szó-, se írásbeli vallomást nem hagyott hátra tettének oka felől. Sok mindent vissza lehetne vezetni egyéni szenvedéstörténetére, de hát másoknak, milliárdnyi embernek is volt és van saját kis mártíruma s mégsem rohant mindenki az első fegyverboltba, Amerikában sem, ahol a fegyverviselés állampolgári jog, hogy bosszút álljon a rajta esett méltánytalanságokon. Vagyis a merénylő rosszul tette, amit tett, sem a cél, sem az eszköz nem igazolható. Mégis: túl politikákon és gyűlölethullámokon, mélységes részvétet érzek ez iránt a kölyök iránt, aki tettével egy pillanatra belépett a mi szörnyű felnőtt világunkba, majd élete árán, minden céllövő képessége ellenére csak annyit ért el, hogy Donald Trump novemberben diadalmas választási sikerrel vonulhat be a Fehér Házba.

*

Még mindig az osztrák történelemmel bajlódom, konkrétan a semlegesség témakörével, azzal, hogy sikerült vagy nem sikerült az osztrák sógornak mindkét tömb irányában bizonyítania, hogy kiegyensúlyozott politikát kíván folytatni. A szovjetek módszeres gyanakvással figyelték az arányokat, ám a Nyugat jóindulatát sem lehetett mellőzni, főleg, mivel a külkereskedelmi mérleg az ő javukra hajlott. Ezen belül egyértelműen az NSZK vitte a prímet (az export 26, az import 40 százalékaival), míg a Szovjetunió és a szovjet tömbhöz tartozó országok mindössze 12,5, illetőleg 17,7 százalékkal szerepeltek. Mégis a politikai nyomás volt erősebb, főleg 1956 októbere után, amikor a Nagy Imre-kormány meghajolt az utca követelése előtt és kinyilvánította az osztrák mintájú semlegességet, ami, valljuk meg, könnyelmű lépés volt. Ugyanakkor

Ausztriában minden moszkvai nyugtatgatás ellenére páni félelem dúlt attól, hogy a szovjet hadsereg nem áll meg Sopronnál, Kőszegnél vagy Szombathelyenél. Aztán szerencsére mégsem az oroszok jöttek, hanem csak a magyar menekültek, ahogy akkoriban Pest-szerte mondogatták: „Nyögte (Rákosi) Mátyás bús hadát / Bécsnek büszke vára.”

A bécsi kormány fellélegezhetett és szabadabban kacsingathatott a szabad világ, főleg Nyugat-Németország irányába. 1958-ban Bonnból jött az ajánlat, hogy Ausztria adjon otthont a szudétanémetek és a dunai svábok 1959 pünkösti találkozásának. Így is történt: 300 ezer jórészt népviseletbe öltözött szudétanémet, valamint csehszlovák, lengyel és jugoszláv területekről kiüldözött Bundesbürger vonult fel Bécsben – a régi filmhíradóképek még nyolcvan évvel később is elég rémisztően hatnak. Mert igaz ugyan, hogy ezek a kisebbségek súlyos sérelmeket szenvedtek el 1945 után, de az is tény, hogy 1945 előtt ők maguk is okoztak ilyeneket addigi hazájukban. Azonkívül az egész akciónak revansista és nemzedéki okokból érthetően posztnáci színezete volt. Ezért váltott ki érthető megütközést, hogy a bécsi Konzerthausban tartott megnyitó ünnepségen Julius Raab kancellár mondott beszédet saját családjának sziléziai eredetével dicsekedve, mi több, a teljes politikai parnasszus – államfő, kül- és belügyminiszter, a Néppárt és a Szocialista Párt is – képviseltette magát. Érdekes módon a Szovjetunió egy-két korholó újságcikken kívül nem reagált a páratlan eseményre, viszont Csehszlovákia és Jugoszlávia tüstént tiltakozó jegyzéket adott át a prágai, illetőleg a belgrádi osztrák követnek, és a két ország sajtója is fulmináns cikkekben kelt ki a találkozó ellen, mondván, hogy az nem fér össze az ország 1955-ben nemzetközileg szavatolt és törvénybe iktatott semlegességével. És bár itt kétségtelenül diktatúrák emeltek szót egy szabad ország csúnya botlása miatt, a tiltakozás erkölcsi alapjához nem fért kétség. Csehszlovákia és Jugoszlávia a háborúban a Hitler-ellenes koalícióhoz tartozott, szemben Ausztriával, amely, ha nem is egészen önkéntesen, de a hitleri birodalom részeként működött a háborúban.

90

Talán ezt a kínos helyzetet próbálta enyhíteni azt osztrák kormány, amikor ugyanabban az évben ellengesztust tett: elfogadta a Demokratikus Ifjúsági Világszövetség (DIVSZ) ajánlatát, hogy szintén 1959-ben Bécs legyen a Világifjúsági találkozó (VIT) székhelye. Az ötlet Hruscsov szovjet vezető lelkéből lelkedzett, aki akkoriban hirdette meg a „békés egymás mellett élés” koncepcióját, és ennek jegyében érdemesnek látszott a táncos-zenés-sportos fesztivált az eddigi helyszínek, Budapest, Prága, Varsó, Kelet-Berlin, Bukarest és Moszkva után egy nyugati országba telepíteni. A Szovjetunió nem csak az előző VIT-ről hozott fülbemászó *Moszkva-parti estéket* dobta be az üzletbe, hanem a költségekből is komoly részt vállalt, márpedig azok tetemesek voltak. Bécs városa 14 ezer fiatal vendéget fogadott, hotelekben, pavilonokban, kempingekben, diákokthonokban és tíz dunai gőzhajón szállásolta el őket, különbuszjáratokat bocsátott rendelkezésükre, napi étkezésükről és egészségbiztosításukról is gondoskodott. A Práterben és a Stadthalléban nonstop műsorokban lépett fel a leningrádi balett, a pekingi opera és cirkusz, a prágai bábszínház, s nem utolsósorban a budapesti Állami Nép Együttes. Emil Gilels zongorakoncertet adott, Paul Robeson az *Old Man Rivert* énekelte.

Álszentség volna tagadni, hogy a színpompás rendezvénysorozat sok fiatal számára meghatározó élmény lett, és nem múló emlékeket, szimpátiákat hagyott hátra. Ugyanakkor a VIT-ellenes kampány is sikeresen hozta szóba az aktuális témákat: Paszternak Nobel-díjának botrányát, Mindszenty bíboros helyzetét és persze a vasfüggönyt is: a konkurens és kirekesztett osztrák ifjúsági szervezetek ingyenes buszkirándulásokat indítottak a Fertő tóhoz az őrtornyok megtekintésére. Ebben a helyzetben az osztrák politikusok megpróbálták úgy tenni, mintha a VIT nem is létezne: egyetlen eseményen sem jelentek meg, mondván, hogy ők ez ügyben semlegesek, s hogy egyáltalán engedélyezték a rendezvényt, az csak a hagyományos osztrák vendégszeretetnek köszönhető. Talán rosszul hangzik, de tény, hogy nyugati szomszédunk a megmaradás jegyében 1959 tavaszán és nyarán járta ki a kétkulacsosság iskoláját.

*

Véget ért a Karácsony–Vitézy-párviadal: a regnáló főpolgármester megtartotta pozícióját. Igaz, az eredmény fölöttébb szorosra sikeredett. Mindössze 293 szavazat döntötte el, hogy ki ülhet bele Rottenbiller Lipót és Bárczy István bársonyszékébe. Megvallom, ebben a kérdésben nem voltam egészen semleges: bár Vitézyt, az LMP jelöltjét is rokonszenvesnek találtam, inkább Karácsonynak, mint Orbán eddig bevált ellensúlyának drukoltam. Szóval elfogadtam a vagy-vagy elvét, amit pedig utálok, mert eleve a kisebbik rossz teóriájából indul ki. A döntés azért is volt groteszk, mert nem a fő ellenfelek között lehetett/kellett választani, a csata az ellenzéken belül zajlott. Annak pedig, hogy a győztes és a vesztes sorsát ilyen csekély eltérés szabta meg, számomra barátságtalan üzenete van. Úgy látszik, Magyarországon lassan minden hajszálon múlik.

91

Hargitai Miklós

Forró nyár

A nyári hóhullámmal együtt érkeztünk Magyarországra. Mire ezek a sorok megjelennek, bizonyára aktuális lesz a kérdés, hogy melyikkel: a július elejével. Nagyjából tíz fok volt a különbség, azaz ennyivel volt melegebb Budapesten, mint Malagában. Malaga a száraz szubtrópusi övezetben van, Budapest a mérsékelt kontinentálisban, de ez a klímaváltozás közepette nem számít. Az számít, hogy a Kárpát-medencébe a hideg és a meleg is be tud szorulni, ezért a kánikulai periódusok és (adott esetben) a nagy hidegek is keményebbek, meg tovább tartanak, mint ahogyan az az előrejelzésekben szerepel. Spanyolországban is előfordul „budapesti” hőség, mondjuk Sevilában vagy pláne Madridban, de a Costa del Solon nem: az óceán folyamatosan hűti a tengert – Gibraltárnál zajlik a vízcsere, a hideg víz egyre áramlik befelé –, a 23 fokos tenger pedig a levegőt. A szél mindig a tenger felől fúj; ha máskor nem is, éjszakára lehül az idő, július első felében mindenképp. Így aztán az ember a kellemesen

temperált klímájú Malagából Budapestre jöve megtapasztalja, hogy milyen az igazi nyár: a hőség már a repülőgép lépcsőjén mellbe vág, és kell legalább egy hét az akklimatizációhoz.

Nem csak a meleg miatt. Mindig félve nyitjuk ki a postaládát, hogy melyik szolgáltató, hivatal és hatóság mivel vegzált volna minket, amíg nem voltunk itthon. Általában az a tapasztalat, hogy két-három hónap alatt gyűlik fel egy-heti intéznivaló. Például egy számla a távközlési szolgáltatótól 160 forintról, amire csak annyi van írva: „vezetékes szolgáltatás”. Nemhogy vezetékes, de semmilyen szolgáltatást nem veszünk igénybe a szóban forgó cégtől évek óta. Az internetet mástól rendeljük, tévénk és vezetékes telefonunk nincs, ezenkívül csak a víz meg az áram jön vezetéken, de az más műfaj. Ezzel is eltelik majd egy fél nap, amíg kiderítjük. Nyilván arra játszanak, hogy 160 forintért az ember nem kutakodik, inkább befizeti a csekket a többivel együtt, de minket nem olyan fából faragtak: az megy újságírónak, aki kíváncsi, és szeret a végére járni a dolgoknak.

Aztán a vízóracserre. Egy éve egyetlen köbdeciméternyi víz sem ment keresztül az órán, de cserélni kell, jogszabályi előírás. Újabb egy nap kiesés – leutazni, megvárni a vízórást a vidéki házban, ahol se víz, se áram, se internet nincs, aztán visszajönni. Meg még tegyünk rá egy fél napot, amíg az ember eléri telefonon a vízszolgáltatót, és időpontot tud egyeztetni vele.

Meg az adók. Ingatlanadó, teljesítményadó, füstadó. A kukapénz, amit akkor is egész évre ki kell fizetni, ha bizonyíthatóan csak pár hetet vagyunk ott. Mi vagyunk a kommunális cég legjobb ügyfelei: nem kell velünk semmit csinálni, csak időnként kiküldeni a csekket. Valahogy így képzelem el a magyar állam jövőjét: év elején megmondják, hogy mennyi pénzt kell befizetnünk a hatalom eltartására, amiért cserébe nem nyújtanak ugyan semmit, de aki fizet, azt békén hagyják. Szerintem efelé haladunk; a mi családjunk vonatkozásában mindenképp.

A tó 30 fokra. Fürdésre (hűsölésre) alkalmatlan, de legalább van. A cseresznye – nagy szemű, ropogós, hagyományosan július 10-e körül érkezik – beérett már május utolsó napjaira a meggyel együtt. A füge túl van a második körös érésen, hamarabb, mint Malagában, pedig ott már februárban apró levelek és gyümölcskezdemények nyílnak rajta. Érkezik az őszibarack meg a szilva, és pár hét múlva az Alexander körte is, pedig az sem egy korai fajta. A gólyafészek üres, a gólyák kirepültek. A napraforgó már nem forog semerre, a kókadtt szárazak alig bírják tartani az elnehezült fejeket. A kukorica levelei összepödörödvé – az ország legjobb minőségű, a vizet a legtávolabbi megtartó földjein. A búzát már június 10-e körül learatták (hagyományosan 29-én, Péter-Páلكor kezdődik az aratás).

A templomban rekkenő hőség. A pap arról beszél, hogy a torony tetőszerkezete elkorhadt, gombás, a tető beázik, cserélni kell. Az egyházmegye adott rá 30 milliót, az állam 10-et, úgyhogy a hívektől már csak a hiányzó 23 milliót kérik. Lehet fizetni a sekrestyében készpénzben vagy átutalással (a megjegyzés rovatba írják be: „tűtorony”). Az első döbbenet: ha már az egyházi beruházásokra sem jut – amelyekből ugyanúgy le lehet venni a sápot, mint abból, ami az államnak épül –, akkor a kormánynak tényleg nincs pénze.

A buszon a légkondicionáló reményvesztetten birkózik a meleggel. A villamos nem jár, felújítják (azon a vonalon, ahol speciális beton- és gumiágyba került a sín – nem most, hanem akkor, amikor Budapestnek még igazi, jobboldali főpolgármestere volt –, drága volt ugyan, de »húsz évig nem kell hozzányúlni«).

A bérlet vonalkódja a nagy melegben lekopik, nem tudja leolvasni a leolvasó. Szerencsére van rajta fémjel is – vagy műanyag –, de így is naponta többször hosszasan kell magyarázni, hogy nem otthon fénymásoltuk.

A Déli pályaudvar olyan, mintha lebombázták volna. Ezzel háborús időkben nem túl ízléses viccelni, de tényleg: az üvegek helyén fatáblák, a kőburkolat helyén semmi, csak a habarcs meg a vasbeton – vajon kinek a villáját burkolták be vele? Évek óta nem tudjuk kideríteni – pedig ez lenne a szakmánk –, hogy hova lettek a fehér kőlapok. Azt sem árulják el az illetékesek, hogy a Kútvölgyi Kórház vajszerű mészkőborítását hova tették. Pedig tonnában is, köbméterben is rengeteg volt, nem valószínű, hogy elpárolgott.

Este van, a Moszkva (Széll Kálmán) tér kövén fiatal lány ül, és zokog. Nem is a kövön ül, hanem annak a deszkapadnak a romjain, amely sok-sok évnyi korhadás után valamikor tavasszal hullott szét, de azóta sem jutott eszébe senkinek elszállítani, vagy pláne újat hozni a helyére. A lány sír; depressziós, nem írták fel a gyógyszerét, a telefonját és az iratait ellopták, a családja a Balatonnál. Hogy ő hogyan került ide egyedül, azt nem tudjuk, talán ő maga sem tudja. A viselkedése zavart, a zokogás nem csillapul, a mentő nem jön. Aztán egy óra múlva mégis megérkezik, de csak egy pillanatra fékez, hogy elmondja: máshova hívták, sürgősebb esethez. Azért annyi ideje még marad, hogy megfenyegesse a lányt – sokunk füle hallatára: mindenképpen a zártosztályra viszik, de ha el mer mozdulni innen, akkor rendőri kísérettel, bilincsből. Milyen ország, milyen város az, ahol ha valaki segítségre szorul, ezt kapja? Végül, újabb egyórás várakozás után egy sokkal emberségesebb mentős jön. Vérnyomást mér, adatokat vesz föl, megnyugtatóan beszél, mosolyog. Már mosolyog a lány is, integet, mielőtt behúzzák a mentőautó ajtaját. Búcsúzóul még felírják a telefonszámunkat – mi vagyunk a becsületes megtaláló –, ha valami baj lenne, „de nem lesz semmi baj”, aztán elrobognak a Kútvölgyi felé. Van egy kis tanakodás, hogy hova kellene vinni a beteget, de a diszpécser határozottan mondja: ha nincsenek iratok, akkor a feltalálás helye szerinti kórházba. (Mint másnap megtudtuk, onnan simán elhajtották őket, végül valahol a Róbert Károly körúton kötöttek ki – jó, hogy tényleg nem volt sürgős.)

Ez – ugye – az az időszak, amikor mérlegelni kell, hogy menjünk, vagy maradjunk. Július (számtani) közepe van. Az épületet, ahol a gyerek itteni iskolája működik, a napokban eladták: senki sem tudja, hogy hol fog folytatódni a tanév. Nagy segítség ez a családoknak, végül is minek elkapkodni? A szeptember eleje még messze van. A közepe meg, ha visszamennénk, még annál is messzebb.

Spanyolországban a gimnázium a 10. osztályig tart, azt meg épp kijártuk. Utána valami szakközépféleség következik, ami érettségit is ad, szóval mindenképpen váltani kell. Két világ, két rendszer, két klimatikus zóna között lógunk a semmiben: ez a nyár erről szól. Meg a 40 fokról, a mindenfelé kiszá-

radóban lévő nyírfákról – még nagyjából 10 évük van Magyarországon, aztán végképp eltűnnek, valószínűleg a sekély gyökérzetű lucfenyővel együtt –, az élvezhetetlenül meleg vizű tavakról, a néptelen spanyol utak után kaotikusnak ható közlekedésről a dolgok nem működésének újbóli megszokásáról.

Még szerencse, hogy voltunk közben pár napot Portugáliában is. Beutaztuk Farótól Lisszabonig, megnéztük alaposan a fővárost, fürödtünk a tengerben (az óceánban egy brutális hidegfront miatt végül nem: elindultunk ugyan a lisszaboniak kedvenc strandjára, de egy óra alatt 32 fokról 18 fokra zuhant a hőmérséklet, úgyhogy vissza is fordultunk, ahogy megérkeztünk). Ettünk, ittunk, vásároltunk, aludtunk, és megállapítottuk, hogy Portugáliához képest többé-kevésbé még Magyarország is működik.

Egyszerűen látványos volt a kontraszt, de arról majd legközelebb. Most itthon vagyunk, olyannyira hogy már a spanyolok Eb-győzelmét is egy balatoni vendéglőben szurkoltuk ki, a ruhán is átcsípő szúnyogok erdejében. Spanyolországban a szúnyog is más: kicsi, csendes, viszont ha megcsíp, sokkal jobban viszket (valószínűleg nem vagyunk hozzászokva a hatóanyagához). Nem mondhatnám, hogy honvágyunk van: ahhoz a fázishoz értünk, amikor ez itt már, az ott meg még nem annyira otthonos. Mindegy, majd megszokjuk; ezt, vagy azt, ahogy alakul.

Végel László

94

Neotitoista nosztalgiák a II. hidegháborúban

Az veszem észre, hogy az egymást követő, immár egymást érő szerbiai választások után Szerbiában eluralkodott a pártapátia. Az emberek elvesztették a pártokba vetett bizalmukat. Tipikus pártapátiáról van szó, mert a pártok képtelenek értelmezni a tömeges elégedetlenséget. A pártok egy helyben topognak, a tömegek viszont a forró nyárban is mozgolódnak. Alig múlik el nap, hogy ne fusson be egy-két hír valamilyen tüntetésről, felvonulásról, tiltakozó utcai sétáról. A főszerepet a környezetvédők játsszák, de az urbánus maffia elleni civil zavargások is gyakoribbak a szokásosnál.

Minden kétséget kizáróan Szerbiában elkezdődött a „lítiumháború”. Történt ugyanis, hogy 2022-ben tömeges tüntetésekre került sor a Rio Tinto nevű nemzetközi cég ellen, amely kutatásokat végzett a szerbiai lítiumlelőhelyekről. Erre olyan tömeges tüntetésekre került sor, amilyenek Szerbiában legalább tíz éve nem voltak. A civilek kezdeményezte megmozdulásban a mindenre elszánt tüntetők lezárták az egyik legforgalmasabb belgrádi autótutat, amit más fontos közlekedési gócpontok lezárása követett. Félő volt, hogy a tüntetők megbénítják a közlekedést, ezért a kormány a választások előtti rémületében semmisenk nyilvánította a Jadar-völgy területrendezési tervét, ami ellehetlenítette a Rio Tinto működését.

A választások után azonban Vučić elnök bejelentette, hogy a kormány ezzel a döntéssel Szerbia elvesztését célzó külföldi kémhálózatok áldozata lett. Nem nevezte meg a kémhálózatokat, de kettőt emlegetett. A Szerb Haladó Párt mozgósította a kormánypárti szakembereket, akik a médiában erélyesen bizonygatták, hogy a lítiumbányák nem veszélyesek az emberek egészségére, a kormánypárti politikusok pedig azt hangoztatták, hogy a lítiumnak köszönve megkezdődik Szerbia gazdasági felvirágzása. Aki ezt nem veszi tudomásul, az a külföldi érdekeket szolgálja és Szerbia vesztére tör.

Ugyanakkor az ott élő emberek, a civil szervezetek mellett a lítium kiaknázása ellen érvelnek a Szerb Tudományos Akadémia jeles szakemberei, egyetemi tanárok, bányászati szakemberek. Nyilatkoztak a nyugati országok nagyköveteit is. Az amerikai és a német nagykövet harsányan ecsetelte, hogy milyen nagy gazdasági előnyökkel jár a lítium kiaknázása. Groteszk helyzet született. A nagykövetek közbelépése a tömegekben felerősítette azt a Nyugatellenességet, amely az utóbbi időkben a kormánypárt retorikájában is egyre erőteljesebb. Mint kiderült, a Rio Tinto fellebbezett a kormánydöntés ellen, amelyet a napokban az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek ítélt meg. Ezzel de facto megnyílt az út a Rio Tinto előtt. Az alkotmánybíróság előtt 40 fokban több százan tüntettek, lakatot tettek a bíróság bejárati ajtajára, és rendkívüli tömeges ellenállást jelentettek be.

Valójában a környezetvédők fontos szerepet játszanak a nagyvárosokban zajló tüntetéseken is. Arab befektetőknek lehetővé teszik, hogy bizonyos városrészeket leromboljanak, és magas toronyházakat emeljenek fel, amelyekben irodaházak és luxuslakások épülnek. A „Belgrád a vízen” nevű „városnegyed” már eddig is sok vitát váltott ki, most kezdődik Újvidéken, a Duna partján az „Újvidék a vízen” nevű városnegyed építkezése, amely a szakértők szerint Újvidéket árvízveszélynek teszi ki. Újvidéken egyébként egyre zsugorodik a városmag, az Osztrák–Magyar Monarchia régi épületeit lerombolják, és a helyükbe új üvegpalotákat emelnek. Mostanság készülődnek arra, hogy a város legszebb parkját, a Monarchia idejéből ránk maradt Futaki utcai parkot is megkurtítsák, hogy edukációs és kereskedelmi központot építsenek a parktól elrabolt térségben. A polgárok nyilván ezúttal is tiltakozni fognak, mint ahogy tették máskor is, amikor a rendőrség vetett véget a demonstrációknak.

A helyzet feszült. Nehéz megjósolni, hogy a forró nyarat követi-e forró ősz, az azonban mindenképpen biztos, hogy a lítiumcsata komoly sebeket üt a Szerb Haladó Párt egyébként is csökkenő népszerűségén.

Európának nagy szüksége van a lítiumra, és a gazdasági érdekeken túl Vučić nyilván az EU-elvárásoknak is eleget kíván tenni, ennek érdekében kénytelen szembefordulni a lakosság nagy részével. Vučićnak nagy szüksége van az EU-s rokonszenvre, mert az utóbbi időben megcsappant a belé fektetett bizalom. Koszovó helyzetét nem sikerült rendezni, nem vezette be az Oroszország elleni szankciókat, s a jogállami követelményekkel is gondok vannak. A szomszédos országokkal, főleg Horvátországgal és Boszniával is rendkívül feszült a viszony. Az európai úton nem érzékelhető semmiféle haladás, ami azt jelzi, hogy fokozódik az iránta való bizalmatlanság. Megingott Vučić elnök egyensúly-politikája, amely csak nagy ellentmondások árán definiálható. A jelenlegi

szerbiai külpolitikai diskurzus szerint Szerbia katonai tömbökön kívül álló, az EU-ba igyekvő, Oroszországgal kifejezetten baráti viszonyt ápoló ország. Jól hangzó ellentmondás. Nem vezette be az Oroszország elleni szankciókat, miközben a szerbiai hadiüzemek teljes gőzzel dolgoznak, mert nyugati közvetítő-kön keresztül tetemes mennyiségű fegyvert és lőszer szállítanak Ukrajnának.

A semlegesség látszatát 2012-ig úgy-ahogy fenn lehetett tartani, de Oroszország ukrajnai agressziója után, az új hidegháború kezdetén ez lehetetlen feladatnak bizonyult. Új tömbösödés van kialakulóban, ebben a helyzetben Szerbia ugyanúgy, mint a kelet-közép-európai régió számos országa, keresi a helyét. Az ellentmondásos helyzetben tetten érhető a neotitoista nosztalgia ébredése. Azok az országok, amelyek 1999-ben szinte egymással versengve követelték az EU-ba való belépést, és boldogan szavazták meg, hogy a NATO tagjai legyenek, mivel, mint mondták, mindig is Európához tartoztak, csak a jaltai kés nyeste le onnan őket, mostanság elbizonytalanodtak. Az általános korrupció, a brutálisan mohó újkapitalista elit ténykedése és a rendszerváltásból való kiábrándulás sajnálatos következménye az Európai Unióval szembeni gyanakvás terjedése. Jelenleg Szerbia lakosságának közel 40 százaléka nem tartja prioritásnak az EU-hoz való csatlakozást. Ezzel párhuzamosan növekszik az egyébként hagyományos oroszbarátság. Belgrádban és Újvidéken Putyin-trikókban vonulnak fel a fiatalok. Az orosz elnök Szerbiában népszerűbb, mint az egyébként nagyon népszerű Vučić. A szerb kormányban nyíltan Putyin-barát miniszterek ülnek. A kormánypropaganda csak a Nyugatról érkező veszélyről értekezik, de az orosz befolyás veszélyét nem teszi szóvá.

96

Vučić a hidegháborús helyzetben lavírozva próbálja érvényesíteni a tömbönkívüliség politikáját, amely nem kis mértékben emlékeztet Tito doktrínájára. A jugoszláv pártvezér az előző hidegháború idején sikeresen megvalósította az aktív koegzisztencia, a tömbönkívüliségen alapuló semlegességi politikát. Megtehetette, mert az antifasiszta háborúban Jugoszlávia biztos identitásra tett szert. A Varsói Szerződés ellenében szuverenitását nem a NATO garantálta, hanem az antifasiszta háborúban megszülető saját hadserege. Sikerét biztosította, hogy sikerült összekovácsolni egy világnézetileg és politikailag meglehetősen heterogén, sajnos gazdaságilag sérülékeny globális, a szuverenitásért harcoló „semleges blokkot”. Tito még a hátrányból is előnyt kovácsolt, és beindította Jugoszlávia gazdasági felvirágzását és szocialista körülmények közötti nyugatosodását. Az országnak határozott identitása volt a blokkosodás a hidegháború idején.

A jelenlegi neotitoista illúziók sokkal inkább az elbizonytalanodó politikai identitás termékei. Az újabban formálódó blokkon kívüli vagy a blokkok margóján születő politikai identitás ugyanis szüntelen ellentmondásban él: kulturálisan és történelmileg a Nyugathoz tartozónak tartja magát, de keleti politikai hagyományok itatják át. A hatalmi elitek többpártrendszerre esküsznek, de keleti eszméket ápolnak. Ady kompjának két kormánykereke van, egyik sem működik elégségesen. A politikai rendszer nyugati típusú, az eszmei értékrend keleti. A rendszerváltás után összeomlott a puha vagy kemény ideológiai erőszakkal felépített közös szocialista alap, ám a rendszerváltó elitek nem teremtettek új közös alapot, amely pacifikálja a plurális társadalom, a

töbtpártrendszerű parlamentáris rendszer magától értetődő ellentéteit. Sehol sem beszélnek annyit a nemzeti egységről, mint ott, ahol hiányzik a közös eszmei alap, melynek híján az ellentétek olyannyira elmélyülnek, hogy egyazon országban (éppen az egység nevében!) két társadalom néz egymással farkasszemet. Az identitásválság folyamatos bizonytalanságot szül, amelynek következtében a jövőben sokszor a véletleneken múlik, hogy egy-egy „semleges” ország melyik tömbhöz csapódik. Csapódik – nem pedig csatlakozik. Az identitásválság ugyanis nem alapozza meg a tömbönkívüliséget, inkább mindkét tömb szeszélyének szolgáltatója ki.

Parászka Boróka

Európa-jammelés

Az *Örömóda* fozslányaira improvizál Dés László a csíkszeredai vár udvarán – dzsesszfesztiválnak nevezett családias műsor van. Szerény és szelíd közönség hallgatja, néhány tucat ember dönt úgy, hogy 2024 forró nyarán a világi végeken a zenére bízza magát.

Furcsa hallgatni a tapogatózó, tétova dallamot, nincs benne a megszokott lendület, nincs benne magasztosság. Valami ismerősféle út bontakozik ki, zenei jelek köszönnek vissza, tudjuk persze, hogy hogyan állnak össze, és mégis valami ismeretlen és kiszámíthatatlan válik hallhatóvá.

Megmozdul valami az emberben, valami ösztönné lett tudás az *Örömóda* szekvenciáira, aztán Dés tüdejéből a levegő másfelé sodor. Csak hisszük, hogy ismerjük ezt a dallamot, csak hisszük, hogy mindannyiunkban ugyanúgy visszhangzik. Egyszerű kis játék a júliusi naplementében, dül a nyár, máshol hőségriadó van, de itt és most minden másképp van. Nem jut el idáig a kánikula, csak a híre, nem fojtogat a forróság, a nyár is csak beköszönt, ideinteget, hogy tudjuk: van ilyen. Lehetne ilyen, tombolhatna a nyár, a tömeg. De csak néhányan ülünk egymás mellett mint közönség, lehunyt szemmel hallgatjuk Dést, és lehunyt szemmel képzeljük mind azt, ami lehetne, de nincs az *Örömóda* újrarendeződő, ismeretlen irányba kanyargó dallamára.

Néhány kilométerrel odébb, ugyanezen a napon zajlik a tusnádfürdői nyári egyetem, találkozó, nagy magyar (egybe is írhatnám) seregszemle áhítattal celebrált eseménye, Orbán Viktor éves erdélyi programadó beszéde. Orbán nem úgy dalol, mint Dés, hát persze hogy nem. Beszédében nincs semmi kétség, semmi tétovaság, nincs benne az ismeretlen út keresése. Előre tudni, mit mond, mit akar: a tusnádfürdői völgy mélyén ácsolt emelvényről gyorsan és erőszakosan igyekszik felkapaszkodni a világszínpadra. Minden évben megpróbálja ezt a bakugrást, minden évben el is hiszi, hogy sikerült neki.

Tömeg asszisztál neki, regisztrációval, ellenőrzéssel megszárt, gondosan idebuszoztatott közönség figyel rá, tapsol neki. Számozott helyeken ül a nép,

akitől hatalmát veszi-kapja, számozott és korlátozott helyek biztosítják a korlátlan önkény elszabadulását. Kevesebben vannak, mint tavaly, és még kevesebben, mint tavalyelőtt. De a fogyatkozás nem akadályozza meg Orbán Viktort abban, hogy elhiggye, fellépett a világ színpadára, magasabbra, mint tavaly és még magasabbra, mint tavalyelőtt. A tömeg szűkkörű közönséggé zsugorodásával nő a szerepzavar és erősödik az autokrácia. Tiszta képlet.

Emlékszel még – szólal meg a mellettem ülő barátom, akivel együtt hallgatjuk Dés Európa-variációját –, amikor Tusnádon találkoztunk? Valóban, ki sem tudom számolni hány évvel korábban, ott találkoztunk, akkor mint újságírók. Eszünkbe se jutott, a politikai dzsembori helyett dzsesszkoncertre járni. Tudósítani küldtek bennünket az Orbán-beszédre. Nem volt még regisztráció, nem szűrték a közönséget, sokféle ember jelent meg. Sokféle gondolattal, mert akkor még voltak vitáink, voltak beszélgetéseink, és voltak találkozásaink, amelyeken ezeket a beszélgetéseket, vitákat végig lehetett vinni. Nevettünk, gúnyolódtunk akkor is a rendezvény nagyozolásán, a pozór szónokon. De úgy tűnt az egész, mint egy átmeneti kellemetlenség az otthonos hazai tájban. Utána-előtte elmentünk gombászni, bejártuk a tájainkat, beugrottunk a kedvenc fogadóba, miénk volt a tér. Azóta az átmeneti kellemetlenség állandóvá vált, a hazai táj pedig eltűnt, idegenné vált. A pöffeszke-dő túlhatalom kisajátította.

Az évek során egyre hosszabbak lettek a beszédek, és egyre kevesebben jártak el kollégáink és barátaink közül Tusnádra. Akkor alakult ki, hogy a vezérbeszéd helyett a közeli dzsesszfeszt koncertjeit hallgatjuk.

98

Hárítás ez a javából, és valami még, nem tudom vagy nem merem leírni a nevét. Hirtelen azt mondanám: gyávaság.

Szembe kellene nézni azzal, hogyan sajátították ki nem csak a politikai életünket, nem csak a nyilvános eseményeket az elmúlt években, hogyan vált ez a tér is Erdély-díszletté, s benne mindenki tehetetlen, önállótlan statisztává. Szembenézés helyett azt játsszuk, hogy visszavesszük azt, ami a miénk. Mit is? Erdélyt? Tusnádfürdő helyett Csíkszereda. Kampányrendezvényre züllesztett nyári egyetem helyett dzsesszfesztivál? Propaganda helyett kultúra? Nevetséges önámítás. Nincs visszavétel. Nem mintha a koncertek ne nyújtának remek élményt az Orbán beszéd helyett. Nem mintha ne lenne most például, ezen a nyáron, Dés játéka minden formabontása, pátosztalanítás ellenére ígéretes, vonzó.

De minden: a propaganda, a vezérszónoklás, a statisztéria, a propaganda elől menekülők, a térkisajátítás, az új tér keresése, a kultúra lerombolása, az új kulturális keretek, az ellenállás szorgalmas kalapálása, mind-mind együtt van. Egyszerre.

A párizsi olimpia megnyitásának napjai ezek, minden tele van a megnyitóról szóló vitákkal: blaszfémia, sértés vagy példátlan léptékű kísérlet a sémák meghaladására, a klasszikusok kortársiasítására, új média, új közönségélmény vagy ósdi és régi sértések? Minden ebben is éppúgy egyben és egyszerre van, ahogy azt kicsiben, történelmi lábjegyzetkén Csíkszereda és Tusnádfürdő tengelyén megéljük. A befogadó felelőssége, hogy mit lát, mit érzel, vagy épp mi az, amit nem lát, nem érzel és nem akar tudomásul venni. A befo-

gadó felelőssége, hogy mit él meg élményként, mit enged magában létrejönni.

Csak nem belemenni a vitákba! Mondogatom magamban, és szórakozva figyelem, ahogy az emberek pőrére vetkőznek a szóváltások során, láthatóvá válnak hiúságaik, hibáik, tév- és rögeszméik, esendő vágyaik. Mennyire más ebből a másik megismerését kereső dimenzióból figyelni a vitát, mint azt lesni: miben van, miben nincs igaza? És milyen fegyelmezettség ugyanakkor nem elfeledkezni arról, hogy az ön- és másik ismerete mellett, fölött, előtt és alatt mégiscsak van valami igazolható, alátámasztható, megérvelhető. Valami igazságféle. Ott van akkor is, ha a dolgok és vitáink természetéből fakadóan, saját kapkodó, vágyakozó és szorongó természetünkől fakadóan sosem érünk el az igazságig. Sem kimondani, sem felismerni, sem elhazudni nem tudjuk az igazságot.

Az együttállásoknak ez a szövevénye az, ami a Dés-foszlányokból olyan pontos képletként kirajzolódik. Európa-labirintus minotauruszokkal, sötétségekkel, fényekkel, rémekkel, szépségekkel.

Két éve nem él anyám, és amíg élt, végigvitatkozta ezeket a miniszterelnöki beszédeket. Volt, hogy a helyszínen, elkísért engem, mint sokgyerekes újságíró, pesztrálta a gyerekeket, amíg én a tudósítást megírtam, elküldtem. Akkor a közönség soraiból szólt ki, szólt vissza.

Aztán már csak a tévé előtt ült, és úgy mondott ellen, hevesen, elszántan. Az utolsó éveiben már a szavak nem jutottak el hozzá, az egyetlen dolog maradt meg számára: a polgár dühe, a citoyen öntudata. Azt nem vette el tőle a mindenható és mindenevő Alzheimer. Micsoda anyag lehet ez a citoyen anyag! Leépül a test, elillan a lélek, szétesik a személyiség, és marad a tiszta ellenállás.

Azt gyanítom, hogy anyám halála után is itt maradt velem, örök élettellel a benne élő dac. A megregulázhatatlan citoyen. Hiába figyelem átéléssel a csíkszeredai vár homlokzatán a júliusi árnyjátékot, hiába adom át magam a dzsessznek. Az is csak ugyanabba az irányba visz. Szelíden, játékosan és eltéríthetetlenül.

Anyám nevében van itt néhány dolog, miniszterelnök úr, amit nem engedhetek el a világpolitikai programbeszédnek álcázott vásári bábjátékából. Sorolom az érveket, a dzsesszt hallgatva, fűben ülve, a nyári estén. Békés, családias és nem alkuvó polgári ellenállás horgad bennem.

Játszik, beleéli magát miniszterelnök úr a magának kitalált mesébe, a magának varratott jelmezekbe bújlik, átadja az amerikai volt s tán leendő elnök üzenetét az erdélyieknek. Fontoskodik, modoroskodik, tapsoltatja a közönséget, és fürdik a tapsban. Megértéssel nézem bumfordi önmórikálását. Ennyi hatalomban eltöltött idő után ilyen mértékű torzulás, ízlés és valóságvesztés törvényszerű és megbocsátható.

De miniszterelnök úr, amikor fél évvel az éhhalálba kergetett, magánzárkában élve elsorvasztott, politikai eszközökkel kivégzett Navalnij temetése után az orosz rendszert kezdi dicsérni, akkor, miniszterelnök úr, elfogy a megértés és az elnézés. És nincs már megértés akkor sem, amikor újra és megint és mindig utolsó politikai érvként a magyar genetikát emlegeti fel. És minden tolerancia oda, amikor arról beszél, hogy a magyar cigányoknak végre és végleg meg kell érteniük, hogy csak munkából élhetnek meg. Beleélheti

magát, miniszterelnök úr, abba, hogy ilyen otromba, sértő uszításokat kesztyűbábozik el, mint államférfi, mint népvezér, de azért hadd mondjuk el: csak kesztyűbábokkal hadonászik. A világ színpadát a mi faluvégünkön ácsoltatta össze, és a mi otthonunkba rondít bele. Az igazság pedig ott van, túl, minden elkoszlott, elrongyolt hübriszén. Ebben a csepűragó szerepben sem több ön, miniszterelnök úr, mint a vásári komédiák lompos farkú, tévelgő, helyét nem lelő krampusza. Az idén egy kicsit megpróbált viselkedni, sztaniolba csomagolni a trágyát, hosszú beszédbe rejtteni az uszítást, a cserbenhagyást, a hullagyalázást, de azért csak ott van minden. Akkor is, ha fárad ön körül az ellenállás, ha lassan már csak a síron túlról szól vissza a dac.

Vajon hány ilyen beszéd lesz még? Hány rémképekkel és illúziókkal teli nyár? Mi marad tovább: a dzsesszfesztivál elröppenő dallamai vagy a tusnádfürdői rémjátékok? A párizsi olimpiát követő vitának álcázott hajcihők vagy a képek, jelek, amit a megnyitó a retinákba vésett.

Az marad, amit a citoyen túlélni enged – önmagán is. Amit megvitat, amit vitáiban letisztáz, amit tiltakozásaival számonkér. Marad a citoyen, akkor is, ha megannyi barikádon vész oda. Túléli a saját halálát. Marad az ízlés és szellem örök köztársasága kitartóan és ellenállóan, mert tudja: ahogy újra és újra teremti magát az önkény, éppúgy fel is emészti önmagát.

Szerzőink könyvei

